

СУЧАСНІ ПЕДАГОГІЧНІ ВЕКТОРИ СПОРТИВНОГО ВІДБОРУ БОРЦІВ

MODERN PEDAGOGICAL VECTORS OF WRESTLERS SPORTS SELECTION

У статті ретельно розглянуто актуальність, зміст, мету, завдання психолого-педагогічного спортивного відбору борців. Зокрема, відзначено, що незважаючи на наявність значної кількості науково-методичних досліджень щодо педагогічних векторів спортивного відбору борців, виникає необхідність розробки методики спеціалізації юних спортсменів, дослідження динаміки розвитку фізичних якостей, починаючи з етапу попередньої підготовки. Детальну увагу при цьому слід приділяти якостям, які визначають успіх у обраному виді спорту, формуванню стійкої мотивації до подальших занять спортивною боротьбою. Мета роботи полягала у наданні характеристики вдосконаленню тренувального процесу юних борців на етапі початкової підготовки на базі цілеспрямованого розвитку швидкісно-силових якостей та координаційних здібностей з урахуванням методичних аспектів спортивної орієнтації. Важливого значення надавали паралельному теоретичному обґрунтуванню системи психолого-педагогічного забезпечення стійкого інтересу борців-початківців до навчально-тренувального процесу, який сприяє досягненню успіху в спортивній діяльності. ґрунтовно охарактеризовано етапи відбору борців, розкрито три взаємообумовлені компоненти відбору спортсменів, як розділи роботи тренера з боротьби. На основі структурно-логічного аналізу літературних джерел й узагальнення власного досвіду доведено, що зміст та спрямованість початкової підготовки до занять боротьбою повинні відповідати віку, етапу тренування, рівню підготовленості спортсменів. Узгоджене раціональне використання різних засобів та методів тренувальної та змагальної діяльності сприяє підтриманню інтересу до спортивної діяльності. Не виявлено стрункої логічності під час планування виховної роботи зі спортсменами у зв'язку з переходом з одного етапу спортивної підготовки в інший. Встановлено, що інтелектуальна сфера спортсменів знаходиться на середньому та середньому рівнях розвитку; пізнавальні інтереси дуже вузькі, переважучим є інтерес до фізичної культури та спорту; переважають сильні та енергійні типи.

Ключові слова: спортивна боротьба, поглиблена підготовка, засоби швидкісно-силової та координаційної спрямованості, спортивна діяльність, навчально-трену-

вальний процес, мотиваційна сфера, дитяча психіка.

The article thoroughly examines the relevance, content, purpose, tasks of psychological and pedagogical wrestlers' sports selection. In particular, it is noted that despite the availability of a significant number of scientific and methodological studies on the pedagogical vectors of wrestlers' sports selection, there is a need to develop a methodology for specializing young athletes, studying the dynamics of physical qualities' development starting from the stage of preliminary training. At the same time, detailed attention should be paid to the qualities that determine success in the chosen sport, the formation of a stable motivation for further training in wrestling. The purpose of the work was to give characteristics to the improvement of the training process of young wrestlers at the stage of initial training, based on the targeted development of high-speed and power qualities and coordination abilities, taking into account the methodological aspects of sports orientation. Important attention was paid to the parallel theoretical substantiation of the system of psychological and pedagogical support of the sustainable interest of amateur wrestlers in the educational and training process, which contributes to the achievement of success in sports activities. The stages of wrestlers' selection were thoroughly characterized, and three interrelated components of athletes' selection as sections of the wrestling coach's work were revealed. Based on structural and logical analysis of literary sources and generalization of our own experience it is proven that the content and orientation of initial preparation for wrestling should correspond to the age, stage of training, and level of athletes' fitness. The coordinated and rational use of various means and methods of training and competitive activity helps to maintain interest in sports activities. There is no coherent logic in the planning of educational work with athletes in connection with the transition from one stage of sports training to another. It has been established that the intellectual sphere of athletes is at a mediocre and average level of development; their cognitive interests are very narrow, with a predominant interest in physical culture and sports; strong and energetic types are predominant.

Key words: sports wrestling, in-depth training, means of high-speed power and coordination orientation, sports activity, educational and training process, motivational sphere, children's psyche.

УДК 796.011.2:796.8:796.015:159.94
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.1.23>

Абдуллаєв А.К.,

ст. викладач кафедри фізичного виховання і спорту
Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного, м. Запоріжжя

Христова Т.Є.,

докт. біол. наук,
професор кафедри теорії і методики фізичного виховання та спортивних дисциплін
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, м. Запоріжжя

Ребар І.В.,

ст. викладач кафедри теорії і методики фізичного виховання та спортивних дисциплін
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, м. Запоріжжя

Нестеров О.С.,

ст. викладач кафедри фізичного виховання і спорту
Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного, м. Запоріжжя

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Магістральні лінії подальшого підвищення рівня спортивних досягнень у більшості видів спорту обумовлені не лише пошуком нових методів та методичних прийомів тренувального процесу та відбору, але перш за все, широким залученням дитячого населення до активних занять

спортом з метою подальшої спортивної орієнтації та спеціалізації [3, с. 36]. В турбулентні часи сьогодення одним з пріоритетних викликів спортивної боротьби є детальна розробка й обґрунтування ефективної адекватної системи багаторічної підготовки та формування перспективного спортивного резерву [15, с. 44; 16, с. 47]. Серед різноманіття

чинників, які визначають можливість досягнення найвищих спортивних досягнень у боротьбі, провідне значення має побудова, дизайн та зміст навчально-тренувального процесу початкового етапу спортивної спеціалізації [5, с. 65; 9, с. 84].

У сучасний період розвитку спортивної діяльності виявлено комплекс тенденцій розвитку спорту вищих досягнень. Становлення та формування дитячого, юнацького та масового спорту в Україні залишається справою державної ваги. Насамперед, це стосується прискореної професіоналізації та комерціалізації спорту. Ці тенденції обумовлюють значні транспарентні зміни у всіх структурних утвореннях загальної системи спортивної підготовки [6, с. 73; 11, с. 126]. Розширився міжнародний спортивний календар, змінилися погляди фахівців на періодизацію тренувань, організацію психолого-педагогічної підготовки, відбір перспективних спортсменів, централізовану підготовку команди тощо [12, с. 66; 13, с. 64]. Незважаючи на складні умови фінансування фізичної культури та спорту, поширення науково-практичних розробок, широке розповсюдження оздоровлення населення, підвищення спортивної майстерності у дитячо-юнацькому віці займає одне з провідних місць.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У більшості наукових джерел, які висвітлюють зазначену проблему, наголошується, що підготовка борців-початківців передбачає короткочасні цілі, спрямовані на досягнення швидких результатів під час перших стартів. Такий підхід до побудови навчально-тренувального процесу призводить до підвищеного травматизму, форсуванню процесу підготовки юних спортсменів, недостатньому обліку вікових особливостей, що значно знижує інтерес до спортивної діяльності. В зв'язку з вказаними обставинами, досить показовими є думки відомих фахівців з боротьби: А.К. Абдуллаєва, І.В. Ребар [1], В.О. Андрійцева [2], С.В. Латишева [4], Р.В. Первачука [7], А.І. Пістун [8], Є.В. Ручки [10], В.В. Яременка [14]. Вони наголошують, що в практиці цього виду спорту тренери намагаються вивести своїх вихованців на міжнародний рівень ще в юнацькі роки, форсуючи їхню підготовку та ігноруючи нагальну необхідність у впровадженні психолого-педагогічної поглибленої підготовки. Такий підхід забезпечує юним спортсменам лише тимчасовий успіх та обумовлює в подальшому різке зниження спортивних результатів під час переходу з юнацького до дорослого спорту.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Отже, виникає необхідність розробки методика підготовки юних спортсменів, дослідження динаміки розвитку фізичних якостей, починаючи з етапу попередньої підготовки. Детальну увагу при цьому слід приділяти якостям, які визначають успіх у обраному виді спорту, формуванню стійкої мотивації до подальших занять боротьбою.

Об'єкт дослідження – тренувальна та змагальна діяльність юних борців на етапі початкової підготовки з метою подальшої орієнтації до різних видів боротьби; потребово-мотиваційна сфера борців-початківців.

На підставі вищезазначеного, **мета роботи** полягала у наданні характеристики вдосконаленню тренувального процесу юних борців на етапі початкової підготовки на базі цілеспрямованого розвитку швидкісно-силових якостей та координаційних здібностей з урахуванням методичних аспектів спортивної орієнтації. Важливого значення надавали паралельному теоретичному обґрунтуванню системи психолого-педагогічного забезпечення стійкого інтересу борців-початківців до навчально-тренувального процесу, який сприяє досягненню успіху в спортивній діяльності.

Завдання дослідження передбачали: виявлення комплексу ознак, які можуть слугувати індикаторами майбутніх успіхів у спортивній боротьбі, підвищення ефективності роботи з юними спортсменами, адекватного відбору перспективних молодих борців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спортивну боротьбу останнім часом позиціонують як один з унікальних видів спорту, який обумовлює гармонійний розвиток молодого покоління. Цим видом спортивної діяльності можна займатися від раннього дитинства до похилого віку. Широко розповсюджена мережа ДЮСШ, СДЮСШОР, спортивних секцій обумовлює здійснення підготовки спортивного резерву та забезпечує масовий характер занять боротьбою.

У спортивній спеціалізації юних борців відмічається таке становище, коли програмний матеріал, підходи до відбору та орієнтації спортсменів, методика тренування та навчання були перенесені з дорослого контингенту атлетів на юнаків та дітей. За таких умов рання спеціалізація набула низку недоліків, які пов'язані з недооцінюванням специфічних особливостей дитячої психіки та притаманних дітям форм життєдіяльності.

Вагомого значення у відборі спортсменів як окремого розділу роботи тренера з боротьби надається трьом взаємообумовленим та в той же час відносно самостійним векторам, а саме:

– спортивна орієнтація (вихідний етап відбору дітей) з метою з'ясування їх потенційних здібностей до певних видів спорту (зокрема, до конкретного виду боротьби). На цьому етапі проводиться визначення ідеального типу борця – моделі олімпійського чемпіона, його провідним завданням є прогнозування темпів приросту спортивних досягнень. Далі відбувається класифікація відібраних дітей з розподілом на обдарованих та необдарованих спортсменів;

– узгоджене комплектування особистого складу збірних команд;

– спортивний відбір (добір найкращих кандидатів у збірні команди).

У синергічному процесі відбору спортсменів впродовж багаторічної підготовки виокремлюють чотири головні етапи.

1. Етап попереднього відбору. На цій стадії встановлюється доцільність вибору дитиною виду спорту на основі врахування її морфофункціональних та психічних здібностей.

2. Етап поглибленої перевірки відповідності відібраного контингенту спортсменів-початківців вимогам, які ставляться до успішної спеціалізації в обраному виді спорту.

3. Етап спортивної орієнтації передбачає поглиблену спортивну спеціалізацію кожного юного атлета.

4. Етап відбору до збірних команд області, товариств, країни, тобто спортивний відбір – це безперервний процес, який охоплює всю багаторічну підготовку атлета.

Більшість фахівців з силових видів спорту наголошують, що початкову підготовку зі спортивної боротьби доцільно розглядати лише як підготовчий етап до спорту вищих досягнень. Узагальнений структурно-логічний аналіз статистичних даних свідчить, що до спорту вищих досягнень потрапляє обмежений відсоток спортсменів.

Висока плінність на вихідному етапі підготовки доводить, що для багатьох юних борців спортивна кар'єра добирає кінця, так і не розпочавшись. Ці факти свідчать про те, що даному етапу не приділяється самостійного значення для розвитку юних спортсменів, а також не всі тренери враховують закономірності формування мотивації до спортивної діяльності.

Однією зі специфічних особливостей етапу початкової підготовки слід вважати дифузність інтересів до різних видів спорту. В цих умовах часто вибір виду спорту обумовлений зовнішніми обставинами: природними чинниками, близькістю спортивної бази, демонстрацією через мережу інтернет важливих і цікавих змагань, наслідування за старшим товаришем тощо. Внаслідок цього діти починають займатися одним видом спорту, а потім – іншим, тобто здійснюють пошук себе «методом проб та помилок».

Відсутність грамотного планування навчально-тренувального процесу на етапі початкової підготовки призводить до передчасного завершення кар'єри, тому що тренери та спортсмени намагаються отримати найвищий результат як можна швидше, не розуміючи, що шлях до нього довгий і часом тернистий. Тому тренерам необхідно постійно звертати увагу на специфічні особливості навчально-тренувальної роботи зі спортсменами-початківцями, що забезпечить збереження контингенту юних борців.

Висновки. Отже, сучасний відбір юних борців здійснюється на основі врахування рухового

потенціалу, адекватного розвитку фізичних якостей, вдосконалення функціональних можливостей організму спортсмена, засвоєння нових рухових навичок, здатності до перенесення високих тренувальних навантажень, психічної стійкості борця на змаганнях.

На основі проведеного дослідження можна зробити такі висновки.

1. Зміст та спрямованість початкової підготовки до занять боротьбою повинні відповідати віку, етапу тренування, рівню підготовленості спортсменів. Узгоджене раціональне використання різних засобів та методів тренувальної та змагальної діяльності сприяє підтриманню інтересу до спортивної діяльності.

2. Не виявлено стрункої логічності під час планування виховної роботи зі спортсменами у зв'язку з переходом з одного етапу спортивної підготовки в інший.

3. Інтелектуальна сфера спортсменів-початківців знаходиться на посередньому та середньому рівнях розвитку; пізнавальні інтереси дуже вузькі, превалюючим є інтерес до фізичної культури та спорту; переважають сильні та енергійні типи.

Перспективи подальших досліджень в цьому ракурсі передбачають розробку та імплементацію сучасних технологій спортивного відбору та підготовки борців груп спортивного вдосконалення, що сприятиме значному підвищенню результативності спортсменів на відповідальних змаганнях.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Абдуллаєв А.К., Ребар І.В. Теорія і методика вільної боротьби: навч.-метод. посіб. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2018. 299 с.
2. Андрійцев В.О. Удосконалення техніко-тактичних дій борців вільного стилю на етапі спеціалізованої базової підготовки: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.01. Київ, 2016. 20 с.
3. Костюкевич В.М. Теорія і методика тренування спортсменів високої кваліфікації: навч. посіб. Вінниця: Планер, 2007. 273 с.
4. Латишев С.В. Науково-методичні основи індивідуалізації підготовки борців: автореф. дис. ... доктора наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.01. Київ, 2014. 37 с.
5. Лукіна О.В. Фізичний розвиток і фізична підготовленість борців греко-римського стилю на етапі спеціалізованої базової підготовки. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2019. № 2. С. 64-73.
6. Павленко В.О., Насонкіна Е.Ю., Павленко Є.Є. Сучасні технології підготовки в обраному виді спорту: підруч. Харків: Харківська державна академія фізичної культури, 2020. 550 с.
7. Первачук Р.В. Удосконалення фізичної підготовки кваліфікованих борців вільного стилю з використанням спрямованого впливу на системи енергозабезпечення: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.01. Львів, 2016. 19 с.
8. Пістун А.І. Спортивна боротьба: навч. посіб. Львів: Тріада плюс, 2008. 864 с.

9. Подрігало О.О., Подрігало Л.В., Сокіл К.М. Використання методик прогнозу в моніторингу стану юних спортсменів. *Охорона здоров'я дітей та підлітків: український міжвідомчий збірник*. 2019. № 2 (28). С. 84-85.
10. Ручка Є.В. Удосконалення методики підготовки юних борців вільного стилю. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2016. Вип. 10. С. 104-108.
11. Сергієнко Л.П. Відбір у різні види спорту: підруч. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2010. 784 с.
12. Христова Т.Є. Ефективність спортивної діяльності борців вільного стилю під впливом комплексної психологічної підготовки. *Актуальні проблеми розвитку службово-прикладних, традиційних та східних одноборств: зб. наук. праць за матеріалами XV Міжнар. наук.-метод. конф. (м. Харків, 30 листоп. 2021 р.)*. Харків, 2021. С. 65-68.
13. Шкрібтій Ю.М. Управління тренувальними і змагальними навантаженнями спортсменів високого класу. Київ: Олімп. література, 2005. 257 с.
14. Яременко В.В. Формування техніки атаквальних рухових дій борців вільного стилю на етапі попередньої базової підготовки: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.01. Дніпропетровськ, 2014. 19 с.
15. Johnson J.A., Kang H.J. Hapkido research trends: a review. *Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology*. 2018. Vol. 18. № 3. P. 42-50.
16. Sazonov V.V. Peculiar aspects of qualified wrestlers' special workability and supreme nervous system functioning at special training stage of preparatory period. *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*. 2017. Vol. 21. № 1. P. 46-50.